

JUBILEJI

Prof. dr. Andrej Moritsch – šestdesetletnik

Velikokrat sem bil na Moritschevi domačiji v Pošišču v Ziljski dolini, toda, ko ob Moritschevem življenjskem jubileju razmišljam o njegovem znanstvenem, pedagoškem in strokovno-organizacijskem delu, se mi v spomin najvztrajneje vrača simpozij o Matiji Majarju Ziljskem v začetku julija leta 1992. Tedaj smo se, v vzdušju, ki je sledilo padcu berlinskega zidu, razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije, v Moritschevi hiši in v središču Majarjeve župnije v Bistrici na Zilji, poleg Avstrijcev zbrali slovenski, hrvaški, češki, slovaški, poljski in ruski zgodovinarji in razpravljali o slovanskih in vseslovanskih stikih, načrtih in iluzijah pred revolucijo leta 1848, med revolucijo ter po njej. Bilo je veliko, skoraj težko doumljivo nasprotje med stvarnostjo, ki smo ji bila priča in zgodovinsko resničnostjo, o kateri smo govorili, med poboljševiško srednje in vzhodnoevropsko realnostjo, prežeto s prepričanjem, da je mogoče v času komunizma zamujeno nadoknaditi le s kar se da hitro vključitvijo v zahodno Evropo, in z zaneseno vero v slovansko prihodnost, slovansko solidarnost in ustvarjalno moč narodnega čustva, ki je označevalo Majarjeve zamisli, njegovo dobo ter razmišljanja in čustvovanja njegovih sodobnikov.

In v tem nasprotju je bilo nekaj simboličnega tudi, kar zadeva Moritschevo ukvarjanje z zgodovino in njegova znanstvena iskanja in raziskovanja. Andrej Moritsch se je namreč v svojih publikacijah in znanstvenem delu obširno in sistematično posvetil prav slovanski – ruski, slovenski, tudi južnoslovanski – zgodovini, se poleg socialne problematike posebej ukvarjal z nacionalno, hkrati pa podrobno preiskoval politične in socialne motive za narodnopolitične odločitve in opredelitve koroškega (slovenskega) prebivalstva. Toda v isti sapi se je (zlasti v zadnjih letih) polemično razšel s tradicionalnimi nacionalnopolitičnimi razlagami in se izrazilo kritično opredelil do preteklih in sodobnih nacionalnih polarizacij. Tako že nekaj časa zavzeto opozarja na ideološko naravo in rušilno moč nacionalizmov, polemično zavrača nacionalnozgodovinske koncepcije in v nacionalne meje utesnjene (sam pravi: »etnocentrične«) zgodovinske razlage in spodbuja k nadnacionalnemu, predvsem pokrajinskemu in geo-gospodarskemu obravnavanju preteklih tokov in dogodkov.

Andrej Moritsch je postal 1. oktobra 1993 redni profesor na novo ustanovljenem Inštitutu za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope na celovški univerzi. V življenjsko in akademsko zrelem obdobju se je torej po več kot dvajsetletnem študijskem, znanstvenem in pedagoškem delu v avstrijski prestolnici vrnil domov – na Koroško, kjer je bil nedaleč od romansko-slovansko-germanske tromeje, v kmečki domačiji (po domače pri Papežu) v Dragančah pri Šentpavlu na Zilji, rojen 28. novembra 1936. Tu je, po končani osnovni in glavni šoli ter učiteljsku v Celovcu, v petdesetih letih, pred odhodom na Dunaj in prav v času, ko se je Avstrija zopet vzpostavljala kot država (zrelotni izpit na učiteljsku je napravil leta 1955) pol desetletja tudi poučeval na ljudskih in glavnih (dvojezičnih) šolah (v Šmohorju, Tinjah, Božjem grobu pri Pliberku in v Železni Kapli). Po petih letih učiteljskega dela se je nato odločil za nadaljevanje študija na dunajski univerzi, kjer se je posvetil geografiji, zgodovini in slavistiki.

Moritsch je na Dunaju svojo raziskovalno in strokovno pozornost najprej usmeril k problematiki socialne in zgodovinske geografije in svojo disertacijo »o Trstu in njegovem zaledju« zasnoval pri profesorju Bobeku na geografskem inštitutu. Ukvarjanje s socialno in zgodovinsko geografskimi vprašanji ga je med drugim povezalo s kolegi geografi v Ljubljani. V času priprav na disertacijo je več mesecev študijsko bival v slovenski prestolnici in si že ob tem prvem daljšem bivanju v Ljubljani pridobil trajne prijatelje. Disertacijo, v kateri je tako iz socialno in gospodarsko geografskega kakor zgodovinskega zornega kota predstavil razvoj tržaškega zaledja in njegovo povezanost s Trstom od 18. stoletja do sodobnega časa, je dokončal leta 1967 in jo uspešno obranil. Promoviran je bil za doktorja filozofije, njegova disertacija pa je pod nemškimi naslovom »*Das nahe Triester Hinterland*« izšla v posebni knjigi.

Andrej Moritsch je bil leta 1967, ko je obranil disertacijo, že četrto leto zaposlen na Inštitutu za južno in vzhodnoevropsko zgodovino dunajske univerze pri profesorju Leitschu. Tu je bil najprej pomožni asistent, nato pa je postal docent, pri čemer se je posebej posvetil raziskovanju ruske in slovenske koroške zgodovine. Obema velikima temama svojega študija in svoje raziskovalne radovednosti se je približeval predvsem s proučevanjem gospodarskih in socialnozgodovinskih vprašanj. Njegovo habilitacijsko delo »*Landwirtschaft und Agrarpolitik in Russland vor der Revolution*« (v knjižni obliki izšlo pri založbi Bohlau na Dunaju leta 1986), ki obravnava agrarne razmere v Rusiji pred revolucijo in t.i. Stolypinove reforme, mu je zagotovilo mednarodni sloves strokovnjaka za rusko gospodarsko (zlasti agrarno) zgodovino in pridobilo podpredsedniško mesto v Mednarodni komisiji za raziskovanje ruskih revolucij pri svetovnem kongresu zgodovinarjev.

Moritsch je postal tako eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki se je v širšem evropskem (lahko rečemo v svetovnem) merilu uveljavil kot poznavalec ne samo slovenske in nacionalne, temveč obče – v konkretnem primeru ruske – zgodovinske problematike, svoje znanje pa je, zvest učiteljskemu poklicu, uporabil tudi za šolsko (didaktično in video) popularizacijo predoktobrske, oktobrske in pooktobrske ruske zgodovine. (Na to temo je izdal tri video kasete s komentarjem). V študijskem letu 1991–92 je med drugim predaval rusko zgodovino na Oddelku za zgodovino filozofske fakultete v Ljubljani.

Ukvarjanje z družbeno in gospodarsko zgodovino pa je plodno in izvirno zaznamovalo tudi Moritschevo raziskovanje slovenske koroške in nacionalne preteklosti. Poleg člankov z družbeno in gospodarsko tematiko v ožjem pomenu besede je namreč napisal in objavil razprave, ki podrobno analizirajo socialno in gospodarsko ozadje nacionalnega opredeljevanja koroških Slovencev. V ta sklop spadajo predvsem raziskava čustva etnične/nacionalne pripadnosti prebivalcev izbranih koroških vasi, ki jo je opravil skupaj z (mlajšimi) sodelavci in objavil v posebnem zborniku z naslovom »*Vom Ethnos zur Nationalität*« (Dunaj/München 1991), hkrati pa tudi njegove razprave o vplivu socialnega in gospodarskega položaja koroških Slovencev na plebiscitno odločitev leta 1920. V teh je problematiziral interpretacije, po katerih je na izid plebiscita odločilno (in v prvi vrsti) vplivala socialna demokracija s svojo propagando, in usmeril pozornost na gospodarske motive in premisleke, ki so koroško kmečko prebivalstvo vodili k njegovi proavstrijski opredelitvi in glasovanju za »nedeljivost« koroške dežele.

Koroški, koroški preteklosti in slovenski zgodovini je Moritsch posvetil še vrsto drugih sestavkov, člankov in razprav, ki zajemajo dolgo obdobje od konca srednjega veka do sodobnih dni. Za priročnik »*Historische Bücherkunde Südosteuropas*« je tako skupaj z Ireno Bruckmüller napisal sintetičen prikaz o Slovencih v srednjem veku, v njegovi bibliografiji pa sledimo tudi člankom o nacionalni zavesti Nemcev in Slovencev na Koroškem, o ustanovitvi Družbe sv. Mohorja v Celovcu, o socialnih temeljih slovenskega narodnega gibanja na Koroškem, o Matiji Majarju, o modernizaciji in nacionalnem razmejevanju pred letom 1918, o koroških Slovencih med obema vojnama in projektu kulturne avtonomije ter celo o koroških razmerah po letu 1945. Moritsch je imel (v vsebinskem in uredniškem pogledu) pomembne zasluge pri izidu knjige »*The Slovene Minority of Carinthia*« ameriškega zgodovinarja T. M. Barkerja, v isti sapi pa je bil soavtor in urednik šolskega priročnika »*Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes*«, ki je izšel pri Mohorjevi družbi v Celovcu.

Seznam Moritschevih objav z naštetimi deli še nikakor ni izčrpan. V dolgi vrsti njegovih člankov so sestavki o hrvaški in srbski zgodovini, skoraj težko pregledno število ocen in recenzij (čez 130), v zadnjem času, odkar dela na celovski univerzi, pa tudi nove, izvirne uredniške izdaje, saj izhaja v njegovem uredništvu (dvojezična) zbirka *Zgodovina brez meja/Unbegrenzte Geschichte* (do sedaj so izšli trije zvezki: *Problemska polja zgodovine in zgodovinisje koroških Slovencev* (1995),

Matija-Majar Ziljski (1995), *Austria-Slovenica-Koroški Slovenci in avstrijska nacija* (1996)). Skupaj z G. Tributschem je izdal tudi knjigo *Soški protokoli*.

Andrej Moritsch je svojo vlogo avstrijskega znanstvenika slovenskega rodu že v času bivanja na Dunaju razumel predvsem kot enkratno možnost vzpostavljanja mostov in vezi med avstrijskimi, slovenskimi in (drugimi) slovanskimi kolegi. Tako ni nenavadno, da se je misel o avstrijskih znanstvenih izpostavah v organizaciji avstrijskega ministrstva za znanost, ki je v Ljubljani zaživela z izjemno uspešno izpostavo Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo, prvič oblikovala v prijateljski družbi, zbrani v Moritschevem dunajskem stanovanju. Moritsch je poleg tega – prav tako v času, ko je še delal in bival na Dunaju – zbral okoli sebe številnejšo mednarodno zgodovinarsko skupino, ki naj bi pripravila nad-nacionalno/regionalno zasnovani zgodovinski priročnik za prostor »med Alpami in Jadranom«. Delo pri pripravi knjige se je zavleklo ne le zaradi razmeroma velikega števila avtorjev, temveč tudi zato, ker se je izkazalo, da je pri zasnovi takega dela razmeroma težko preseči tradicionalne nacionalne zgodovinske okvire, in ker vrste raziskav, ki bi lahko omogočile široko zasnovano regionalno sintezo, preprosto še ni. Po prevzemu profesure na celovški univerzi pa se je Moritsch še intenzivneje kot prej posvetil organizaciji raznih mednarodnih in tematskih strokovnih srečanj, ki so se delno odvijala na celovški univerzi, delno na njegovi domačiji. Tako ni presenetljivo, da je bil pred nedavnim imenovan za predsednika odbora »Avstrija in Slovenija« pri zgodovinski komisiji Avstrijske akademije znanosti. Obenem v poletnih mesecih – že nekaj let zaporedoma – organizira in vodi t.i. »poletno zgodovinarsko šolo« v Alp hotelu v Bovcu, ki se je poleg slovenskih, avstrijskih in italijanskih predavateljev udeležujejo študentje treh dežel. Šola ima predvsem tri cilje: proučevanje posameznih geo-zgodovinskih vprašanj, ki povezujejo tri dežele in njihove obmejne regije, jezikovno izpopolnjevanje v nemščini, italijanščini in slovenščini ter konkretno spoznavanje tako med udeleženci poletne univerze kot seznanjanje s tolminskim in bovškim koncem ter njegovo okolico.

Moritschevo izrazito nezaupanje do poudarjene zagledanosti v nacionalno je ena izmed značilnosti njegovega dela. Njegova tesna povezanost z ožjim in širšim prostorom, iz katerega je izšel (bližina tromeje!), pa druga. Ko bodo natisnjene te vrstice, bo šestdesetletnica že mimo. Toda kot kaže ta zapis, je bilanca bogata. Andrej je jubilej, to ne dvomim, kljub temu praznoval delavno. S tistim večnim nasmeškom, kot bi bil nekoliko v zadregi, ko ugotavlja: »No, takole to delamo... Treba pa je še...«

Prijateljev, ki se pridružujejo čestitkam podpisanega, je, vem, dolga vrsta.

Peter Vodopivec